
МІГРАЦІЯ ЯК ЧИННИК ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА РЕСУРС ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ (ДОСВІД УКРАЇНИ І США)

MIGRATION AS FACTOR IN POLITICAL IDENTITY AND RESOURCE FOR NATION-BUILDING (EXPERIENCES OF UKRAINE AND USA)

Василь Добіжа¹

Вінницький навчально-науковий інститут економіки Західноукраїнського національного університету (вул. Гонти, 37, м. Вінниця, Україна, 21000)

Vasyl Dobizha

Vinnitsia Educational and Scientific Institute of West Ukrainian National University (37, Honta Str., Vinnytsia, 21000, Ukraine)

Отримано: 08.06.2026. Затверджено: 26.08.2026. Опубліковано: 31.08.2026.

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню міграції як чинника формування політичної ідентичності у компаративній перспективі. Актуальність теми зумовлена тим, що міграційні процеси, попри їхні очевидні політологічні виміри, традиційно аналізуються переважно в демографічному, економічному або правовому контексті, тоді як їхній вплив на державотворення і національну ідентичність залишається недостатньо дослідженим. Особливої гостроти це питання набуває в умовах масштабної воєнної еміграції українців до Європи, спричиненої повномасштабною російською агресією. Мільйони людей опинилися за межами своєї країни не з власної волі, і осмислення політологічного виміру цього явища є нагальною науковою потребою. Метою дослідження є компаративний аналіз двох принципово відмінних міграційних моделей: американської, де міграція стала свідомим цивілізаційним проєктом і ідеологічним ресурсом державотворення,

¹ кандидат політичних наук, доцент; orcid 0000-0002-5540-9781; e-mail: v.dobizha@gmail.com

та української воєнної еміграції, породженої деструктивною винятковістю держави-агресора. Зіставлення цих двох моделей дозволяє виявити як спільні закономірності, так і принципові відмінності у механізмах взаємодії між міграцією і політичною ідентичністю. Методологічну основу становлять порівняльно-політологічні, історико-генетичні та дискурсивні методи. Наукова новизна полягає у застосуванні концепції політичної винятковості до аналізу міграційних процесів, що дозволяє вийти за межі суто демографічних чи економічних підходів і розглянути міграцію як самостійний політологічний феномен. Компаративний аналіз виявив принципову відмінність між міграцією як інструментом конструювання ідентичності та міграцією як наслідком її руйнування. Обґрунтовано тезу про те, що українська діаспора в Європі, попри вимушений характер свого виникнення, має потенціал трансформуватися на чинник м'якої сили та елемент формування конструктивної політичної унікальності України у світі. Отримані результати можуть бути корисними для формування державної політики щодо взаємодії з українською діаспорою.

Ключові слова: міграція; політична ідентичність; американська винятковість; українська воєнна еміграція; діаспора; м'яка сила; політична унікальність.

ABSTRACT

The article examines migration as a factor in the formation of political identity from a comparative perspective. The relevance of the topic is determined by the fact that migration processes, despite their obvious political dimensions, are traditionally analysed predominantly in demographic, economic, or legal contexts, while their impact on state-building and national identity remains insufficiently studied. This issue becomes particularly acute in the context of the large-scale wartime emigration of Ukrainians to Europe, caused by Russia's full-scale aggression. The aim of the study is a comparative analysis of two fundamentally different migration models: the American one, where migration became a conscious civilizational project and an ideological resource for state-building, and the Ukrainian wartime emigration, generated by the destructive exceptionalism of the aggressor state. A juxtaposition of these two models allows for the identification of both common patterns and fundamental differences in the mechanisms of interaction between migration and political identity. The methodological basis comprises comparative-political, historical-genetic, and discursive methods. The scientific novelty lies in the application of the concept of political exceptionalism to the analysis of migration processes, which allows going beyond purely demographic or economic approaches and examining migration as an independent political science phenomenon. The comparative analysis revealed a fundamental distinction between migration as an instrument for constructing identity and migration because of its destruction. The thesis substantiates that the Ukrainian diaspora in Europe, despite the forced nature of its emergence, has the potential to transform into a factor of soft power and an element in the formation of Ukraine's constructive political uniqueness in the world. The findings may prove useful for shaping state policy regarding engagement with the Ukrainian diaspora.

Keywords: migration; political identity; American exceptionalism; Ukrainian wartime emigration; diaspora; soft power; political uniqueness.

I. ВСТУП

Міграція як суспільне явище традиційно аналізується в демографічному, економічному або правовому контексті, тоді як її вплив на формування національної ідентичності та державотворення залишається поза належною науковою увагою. Одним із найпродуктивніших теоретичних інструментів для подолання цієї прогалини є концепція політичної винятковості, яка дозволяє розглядати міграційні процеси не просто як демографічний факт, а як прояв того, яким чином нація усвідомлює власне місце у світі та легітимізує свій історичний шлях. Особливої гостроти це питання набуває в умовах повномасштабної російської агресії проти України, яка спричинила масову вимушену еміграцію українців до Європи. Але політологічний вимір цього явища, а саме вплив на ідентичність, потенціал діаспори як політичного актора та формування образу України у світі, досі залишається недостатньо дослідженим.

Серед дослідників, які зверталися до суміжних проблем, варто відзначити праці: М. Деліні і А. Дергач, що вивчали соціально-економічні наслідки міграції з України до ЄС в умовах воєнного стану¹, Е. Лібанової, О. Позняка і О. Цимбала, які досліджували масштаби і наслідки вимушеної міграції внаслідок збройної агресії², а також О. Лук'яніхіної, Т. Скиби³ та інших науковців. Проте компаративний політологічний аналіз цього явища через призму концепції політичної винятковості досі не здійснювався, і саме цю прогалину покликана заповнити пропонована стаття. Компаративна перспектива дає змогу побачити українське явище в новому аналітичному світі.

II. МЕТА І МЕТОДОЛОГІЯ

Метою статті є компаративний аналіз міграції як чинника політичної ідентичності на прикладі американської доктрини винятковості

¹ Dielini M., Dergach A. (2025). Current trends and consequences of migration from Ukraine to the EU under martial law: socio-economic aspect. *Economy and Society*. Vol. 80. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-3>

² Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. (2022). Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії російської федерації. *Демографія та соціальна економіка*. № 2(48). С. 37–57. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>

³ Лук'яніхіна О. А. Скиба Т. Г. (2025). Вимушена міграція українців в умовах війни — наслідки для України і Європи. *Грааль науки*. № 9. С. 345–353. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.21.02.2025.039>

та української воєнної еміграції 2022–2026 рр. задля виявлення спільних закономірностей і принципових відмінностей цих двох феноменів.

Для досягнення мети застосовано такі методи. Порівняльно-політологічний метод забезпечив зіставлення двох міграційних моделей у їхньому зв'язку з формуванням політичної ідентичності. Історико-генетичний метод уможливив аналіз генези американської доктрини винятковості від пуританських витоків до сучасних геополітичних проявів. Дискурсивний метод застосовано для аналізу риторики американських президентів і сучасних наративів навколо української еміграції.

III. ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Українські дослідники визначають політичну винятковість як зверхність, своєрідність або особливість, які ґрунтуються на сформованій, часто удаваній наявності певної переваги чи привілейованості однієї нації чи держави щодо інших; у політичній царині цей феномен можна віднести до міфологеми, ідеологеми чи навіть ідеології — стійкого стану суспільної свідомості, стрижнем якої є постулат про якісну перевагу однієї нації, невразливу до історичних, культурних, політичних чи воєнних впливів¹. Поняття це неоднозначне: винятковість може набувати форми конструктивної унікальності, коли не заперечує права інших спільнот на власний шлях розвитку, або ж переростати в деструктивний прояв, коли слугує підставою для експансії чи заперечення суб'єктності інших народів. Саме це розмежування визначає логіку нашого подальшого аналізу.

Міграційні процеси ми вважаємо одним із найпоказовіших полів вияву цієї категорії, оскільки саме через переміщення людей і їхнє самоусвідомлення на новій території винятковість або конструюється як ідеологічний ресурс держави, або, навпаки, постає наслідком її деструктивного вияву з боку іншої держави.

США є найбільш відомим прикладом держави, побудованої мігрантами, де міграція стала не просто демографічним фактом, а джерелом самої концепції «американської винятковості», тобто уявлення про унікальність американської нації, її держави, культури та ідеології в

¹ Горбатенко В. П., Мироненко П. В. (ред.) (2024). Енциклопедія політики і права. Київ: Вид-во «Політія». С. 126.

історичному, політичному чи моральному сенсі, яке народилося з конкретного міграційного досвіду, осмисленого через релігійну та політичну призму. Зіставлення двох досвідів не має на меті стверджувати їхню тотожність, навпаки, саме принципова відмінність між ними є науково значущою¹. Проте ця унікальність не виникла на порожньому місці, а народилася із конкретного міграційного досвіду, осмисленого через релігійну та політичну призму.

У вересні 1620 р. на борту корабля «Мейфлавер» до берегів Массачусетсу прибула група пуритан-сепаратистів, які засновували не просто поселення, а новий тип спільноти, заснований на ідеї богообраності та суспільного договору з Богом. Саме тоді Д. Вінтроп сформулював метафору «місто на пагорбі», яка стала однією з найважливіших концепцій в американській політичній риторичі². Так, міграція перетворилася на ідеологічний акт, а не просто на фізичне переміщення людей. Ці ідеї мали глибоке підґрунтя. Ще Т. Пейн у памфлеті «Здоровий глузд» 1776 р. обґрунтовував «обраність» американського народу і його право розпоряджатися власною долею³.

Ця ідея розвивалася і зміцнювалася у наступні десятиліття. А. де Токвіль, спостерігаючи американське суспільство у 1830-х рр., підкреслив унікальність становища американців, яка сформувалася завдяки переселенню людей з різних куточків Європи до Нового Світу. Звідси впливає ключова теза нашого дослідження: американська винятковість є не просто ідеологією, а продуктом конкретного міграційного досвіду, що підтверджують і сучасні дослідники, зокрема Д. Медсен, який розглядає американську винятковість як культурний міф, що пронизує всі аспекти американського життя⁴. С. Ліпсет визначав «американське кредо» через поняття свободи, егалітаризму, індивідуалізму і популізму⁵, і кожен мігрант, що долучався до американського

¹ Бовкун С. (2022). Як західні аналітики підіграють путіну та російській пропаганді? URL: <https://hromadske.radio/publications/yak-zakhidni-analityky-pidihruut-putinu-ta-rosiys-kiy-propahandi>

² Tucker E. (2025). Introduction of "Model of Christian Charity". URL: <https://teachingamericanhistory.org/document/a-model-of-christian-charity-2/>

³ Paine T. (1776). Common Sense (Pamphlet). URL: <https://oll.libertyfund.org/pages/1776-paine-common-sense-pamphlet>

⁴ Madsen D. L. (1998). American Exceptionalism. Edinburgh: Edinburgh University Press. 192 p.

⁵ Lipset S. M. (1996). American Exceptionalism: A Double-Edged Sword. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/longterm/books/chap1/americanexceptionalism.htm>

суспільства, ставав носієм цього кредо, підтверджуючи його своїм особистим вибором. Міграція, таким чином, була механізмом відтворення і зміцнення ідентичності, а не загрозою для неї.

Характерно, що впевненість у власній винятковості глибоко вкорінена не лише в елітних колах, а й у масовій американській свідомості. Згідно з дослідженням Дж. Цезара, принаймні 73% американців поділяли думку про те, що своєрідність історичного розвитку надає Америці особливого характеру¹. Ці цифри свідчать про стійкість ідеологічного фундаменту, закладеного ще першими мігрантами.

Перехід від американського до українського досвіду вимагає принципової зміни аналітичної оптики. Якщо американська міграція історично була переважно наслідком добровільного цивілізаційного вибору, то українська еміграція є прямим наслідком деструктивної винятковості держави-агресора. Варто зауважити, що добровільність і безповоротність американської міграції не варто абсолютизувати навіть стосовно сучасного періоду. Так, у 2025 р., за аналізом *Wall Street Journal*, щонайменше 180 тисяч громадян США переїхали на постійне проживання за кордон, що стало рекордним показником з часів Великої депресії². Проте принциповою залишається різниця в масштабі й природі цього явища, тому що добровільний вибір окремих громадян не можна порівнювати з масовою вимушеною втечею мільйонів людей від війни.

За даними УВКБ ООН, станом на квітень 2026 р., в європейських країнах зареєстровано понад 3 072 390 українських біженців. Найбільше українських біженців прийняли Німеччина (1 279 450 осіб) та Польща (986 950 осіб)³. Перед нами не народ, що свідомо обирає нову батьківщину, а спільнота, що рятується від фізичної небезпеки.

До цього варто додати тривожну тенденцію, яку зафіксували М. Деліні і А. Дергач: чим довше українці перебувають за кордоном, тим глибше вони інтегруються в суспільство і економіку країни пере-

¹ Ceaser J. W. (2012). The Origins and Character of American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 3–28. URL: <https://doi.org/10.1086/664595>

² Hinshaw D., Parkinson J. (2026). Americans Are Leaving the U.S. in Record Numbers. *The Wall Street Journal*. URL: <https://www.tovima.com/wsj/americans-are-leaving-the-u-s-in-record-numbers/>

³ UNHCR (2026). Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

бування, що поступово знижує ймовірність їхнього повернення¹. Зростання зайнятості мігрантів (50–70%, залежно від країни) і скорочення переказів в Україну (з 7,9 млрд у 2023 р. до 2,8 млрд дол. США у першому півріччі 2025 р.) свідчать про поступове закорінення еміграції. Водночас це явище є амбівалентним: наприклад, у Польщі внесок українців у ВВП сягає 2,7%, тобто вимушена міграція стає економічним ресурсом і для країни-реципієнта².

Повертаючись до основної осі нашого порівняння, зведемо ключові відмінності між американською та українською моделями міграції у таблицю.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз міграційних моделей (США і Україна)

Критерій порівняння	Американська модель (XVII–XIX ст.)	Українська модель (2022–2026 рр.)
Характер міграції	Добровільний, цілеспрямований	Вимушений, реактивний
Причина міграції	Релігійний, економічний, політичний вибір	Збройна агресія держави-агресора
Ставлення до ідентичності	Конструювання нової ідентичності	Збереження української ідентичності
Намір щодо повернення	Історично мінімальний	Декларативно присутній (у більшості)
Демографічний профіль	Переважно працездатні чоловіки і сім'ї	Переважно жінки (44%) і діти (30%)
Роль у державотворенні	Фундамент нової держави	Потенційний ресурс м'якої сили
Ідеологічний вимір	Міграція як підтвердження винятковості	Міграція як наслідок деструктивної винятковості агресора

Наведена таблиця наочно демонструє, що попри зовнішню схожість масштабів явища, глибинна природа двох міграційних моделей є протилежною, і саме ця протилежність визначає різний потенціал кожної з них для формування політичної ідентичності. Г. Рестаду у

¹ Dielini M., Dergach A. (2025). Current trends and consequences of migration from Ukraine to the EU under martial law: socio-economic aspect. *Economy and Society*. Vol. 80. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-3>

² Krapivtsova D. (2025). Що буде з Польщею, якщо українці пойдуть: чи справді країні загрожує демографічне вимирання? *Інформаційний портал Польщі*. URL: https://inpoland.net.pl/novosti/shho-bude-z-polshheyu-yakshho-ukraïnci-poïdut-chi-spravdi-kraïni-zagrozhueh-demografichne-vimirannya/#google_vignette

своєму дослідженні доходить висновку, що американська винятковість є корисним інструментом для розуміння зовнішньої політики США, якщо вона правильно визначена¹. Застосовуючи цей методологічний принцип до українського контексту, ми бачимо, що українська діаспора в Європі вже виконує певні функції «м'якої сили»: лобіює інтереси України у приймаючих країнах, формує позитивний образ держави, сприяє збору коштів на підтримку обороноздатності.

Варто одразу застерегти, що сама по собі наявність численної діаспори не є унікальним явищем, оскільки подібний досвід мають ірландська, вірменська, єврейська та інші нації світу. Унікальність, на яку ми звертаємо увагу, полягає не в існуванні діаспори як такої, а в специфічному способі її формування, а саме масовій військовій еміграції внаслідок деструктивної винятковості агресора, і в потенціалі перетворення цього вимушеного явища на свідомий ресурс м'якої сили держави, яка сама залишається об'єктом агресії. Ми вважаємо, що саме тут криється недооцінений потенціал, який Україна ще не повністю усвідомила і не використала.

IV. ВИСНОВКИ

Компаративний аналіз міграції як чинника політичної ідентичності дозволяє сформулювати кілька висновків.

Американська доктрина винятковості є прикладом свідомого перетворення міграції на ідеологічний ресурс державотворення. Від переселенців «Мейфлавера» до сучасної риторики міграція виступала підтвердженням особливого призначення нації, а не демографічною проблемою.

Українська «військова еміграція» 2022–2026 рр. є принципово іншим явищем, породженим деструктивною винятковістю держави-агресора. Понад три мільйони українців в Європі здебільшого прагнуть повернутися додому, що не дозволяє механічно переносити американський досвід на український ґрунт. Водночас цей досвід вказує на потенціал діаспори як чинника м'якої сили, який Україна ще не повністю усвідомила: системна державна політика збереження зв'язків із діаспорою

¹ Restad H. E. (2012). Old Paradigms in History Die Hard in Political Science: US Foreign Policy and American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 53–76. URL: <https://doi.org/10.1086/664586>

здатна трансформувати вимушену еміграцію на елемент конструктивної політичної унікальності України у світі.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з осмисленням української діаспори не як тимчасового вигнання, а як процесу творення транснаціональної нації. Н. Глік Шіллер увела саме поняття «трансмгранта» для позначення людей, які одночасно підтримують соціальні, економічні й політичні зв'язки з країною походження і вбудовуються в суспільство країни поселення, не поривавши з батьківщиною остаточно¹. Саме в цьому напрямі, на нашу думку, лежить продуктивна перспектива подальшого дослідження української воєнної еміграції, а також порівняльного вивчення інших моделей трансформації вимушеної еміграції на ресурс державотворення.

ВИКОРИСТАНІ ДЖЕРЕЛА

1. Бовкун С. (2022). Як західні аналітики підіграють путіну та російській пропаганді? URL: <https://hromadske.radio/publications/yak-zakhidni-analytyku-pidihruut-putinu-ta-rosiys-kiy-propahandi>
2. Горбатенко В. П., Мироненко П. В. (ред.) (2024). Енциклопедія політики і права. Київ: Вид-во «Політія». 788 с.
3. Лібанова Е. М., Позняк О. В., Цимбал О. І. (2022). Масштаби та наслідки вимушеної міграції населення України внаслідок збройної агресії російської федерації. *Демографія та соціальна економіка*. № 2(48). С. 37–57. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037>
4. Лук'яніхіна О. А. Скиба Т. Г. (2025). Вимушена міграція українців в умовах війни — наслідки для України і Європи. *Грааль науки*. № 9. С. 345–353. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.21.02.2025.039>
5. Ceaser J. W. (2012). The Origins and Character of American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 3–28. URL: <https://doi.org/10.1086/664595>
6. Dielini M., Dergach A. (2025). Current trends and consequences of migration from Ukraine to the EU under martial law: socio-economic aspect. *Economy and Society*. Vol. 80. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-3>
7. Glick Schiller N., Basch L., Szanton Blanc C. (1994). Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. London. 344 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203347003>
8. Hinshaw D., Parkinson J. (2026). Americans Are Leaving the U.S. in Record Numbers. *The Wall Street Journal*. URL: <https://www.tovima.com/ws/americans-are-leaving-the-u-s-in-record-numbers/>
9. Krapivtsova D. (2025). Що буде з Польщею, якщо українці поїдуть: чи справді країні загрожує демографічне вимирання? *Інформаційний портал Польщі*. URL: https://inpoland.net.pl/novosti/shho-bude-z-polshheyu-yakshho-ukrainci-poidunt-chi-spravdi-kraini-zagrozhueh-demografichne-vimirannya/#google_vignette

¹ Glick Schiller N., Basch L., Szanton Blanc C. (1994). Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. London. 344 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203347003>

10. Lipset S. M. (1996). American Exceptionalism: A Double-Edged Sword. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/longterm/books/chap1/americanexceptionalism.htm>
11. Madsen D. L. (1998). American Exceptionalism. Edinburgh: Edinburgh University Press. 192 p.
12. Paine T. (1776). Common Sense (Pamphlet). URL: <https://oll.libertyfund.org/pages/1776-paine-common-sense-pamphlet>
13. Restad H. E. (2012). Old Paradigms in History Die Hard in Political Science: US Foreign Policy and American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 53–76. URL: <https://doi.org/10.1086/664586>
14. Tucker E. (2025). Introduction of “Model of Christian Charity”. URL: <https://teachingamericanhistory.org/document/a-model-of-christian-charity-2/>
15. UNHCR (2026). Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>

REFERENCES

1. Bovkun S. (2022). Yak zakhidni analityky pidihrayut putinu ta rosiyskiy propahandi? [How do Western analysts play into the hands of Putin and Russian propaganda?]. URL: <https://hromadske.radio/publications/yak-zakhidni-analitiky-pidihruut-putinu-ta-rosiys-kiy-propahandi> [in Ukrainian].
2. Ceaser J. W. (2012). The Origins and Character of American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 3–28. URL: <https://doi.org/10.1086/664595>
3. Dielini M., Dergach A. (2025). Current trends and consequences of migration from Ukraine to the EU under martial law: socio-economic aspect. *Economy and Society*. Vol. 80. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-80-3>
4. Glick Schiller N., Basch L., Szanton Blanc C. (1994). Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States. London. 344 p. URL: <https://doi.org/10.4324/9780203347003>
5. Hinshaw D., Parkinson J. (2026). Americans Are Leaving the U.S. in Record Numbers. *The Wall Street Journal*. URL: <https://www.tovima.com/wsj/americans-are-leaving-the-u-s-in-record-numbers/>
6. Horbatenko V. P., Myronenko P. V. (Eds.) (2024). Entsyklopediya polityky i prava [Encyclopedia of Politics and Law]. Kyiv: Politiia Publishing House. 788 p. [in Ukrainian].
7. Krapivtsova D. (2025). Shcho bude z Polshcheyu, yakshcho ukrayintsi poyidut: chy spravdi krayini zahrozhuye demohrafichne vymyrannya? [What will happen to Poland if Ukrainians leave? Is the country truly facing demographic extinction?]. *Polish information portal*. URL: https://inpoland.net.pl/novosti/shho-bude-z-polshcheyu-yakshho-ukrainci-poitud-chi-spravdi-kraini-zagrozhueh-demografichne-vimirannya/#google_vignette [in Ukrainian].
8. Libanova E. M., Pozniak O. V., Tsymbal O. I. (2022). Masshtaby ta naslidky vymushenoyi mihratsiyi naselennya Ukrayiny vnaslidok zbroynoyi ahresiyi rosiyskoyi federatsiyi [Scale and consequences of forced migration of Ukraine's population due to the armed aggression of the Russian Federation]. *Demography and Social Economy*. No. 2(48). pp. 37–57. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2022.02.037> [in Ukrainian].
9. Lipset S. M. (1996). American Exceptionalism: A Double-Edged Sword. URL: <https://www.washingtonpost.com/wp-srv/style/longterm/books/chap1/americanexceptionalism.htm>
10. Lukianikhina O. A., Skyba T. H. (2025). Vymushena mihratsiya ukrayintsiy v umovakh viyny — naslidky dlya Ukrayiny i Yevropy [Forced migration of Ukrainians amidst the war: consequences for Ukraine and Europe]. *Grail of Science*. No. 9. pp. 345–353. URL: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.21.02.2025.039> [in Ukrainian].
11. Madsen D. L. (1998). American Exceptionalism. Edinburgh: Edinburgh University Press. 192 p.

12. Paine T. (1776). Common Sense (Pamphlet). URL: <https://oll.libertyfund.org/pages/1776-paine-common-sense-pamphlet>
13. Restad H. E. (2012). Old Paradigms in History Die Hard in Political Science: US Foreign Policy and American Exceptionalism. *American Political Thought*. Vol. 1(1). pp. 53–76. URL: <https://doi.org/10.1086/664586>
14. Tucker E. (2025). Introduction of “Model of Christian Charity”. URL: <https://teachingamericanhistory.org/document/a-model-of-christian-charity-2/>
15. UNHCR (2026). Operational Data Portal. Ukraine Refugee Situation. URL: <https://data.unhcr.org/en/situations/ukraine>